

Nagy Emma

Az *e* hang túlterheltsége a magyar nyelvben

Minden nyelvben léteznek nagyon gyakran előforduló hangok. Erre mondja a nyelvtudomány, hogy az adott nyelv azzal a hanggal „túlterhelt”. A magyar nyelvben ez az *e* hang. Ennek érzékeltetésére elég, ha elolvassuk az alábbi, *e* hanggal megírt levelet.

Édes nejem, Emese!

Szerencsésen megérkeztem Debrecenbe.

A hét elején keresgéltem és esemeseztem, de hét végére meglehet, elhelyezkedhetek végzettségem és tehetségem révén a kereskedelemben. Pénteken este még jelentkezem, mert bérezésem végérvényes feltételének megbeszélése a cég székhelyén lesz. Remélem szerencsém lesz, és kézhez vehetem kinevezésem.

Erre az eseményre gyere el a gyerekekkel.

Szeretettel férjed: Endre

Nem kell sokat keresgélni az *e* fonéma túlterhelésének bizonyítására, elég, ha beleolvassunk bármelyik napilapunkba, és rögtön szembe ötlük egy-egy ilyen tudósítás:

A keresztrejtvény megfejtésének nyertesei ezen a héten Kelemen Dénes és Demeter Emese - Etéd.

Vagy:

Cegén emlékkeresztet szenteltek a helybeli lelkészek négy személy emlékére.

Ha mélyebben érdeklődünk az *e* hang iránt, akkor belenézhetünk a fonetikai jeleket magyarázó táblázatba, és ott azt látjuk, hogy hat jel is vonatkozik az *e* hangra. A képzés helye és módja szerint van:

- nyílt *e*,
- zárt *e*,
- tökéletlenül képzett *e*,
- tökéletes *e*,
- hosszú és rövid *e*.

A hangképzés módjától függően adódnak az eltérések a különböző nyelvjárásokban.

Felmerülhet bennünk a kérdés: hogyan enyhíthetünk az *e* túlterheltségén, miként előzhetjük meg azt, hogy beszédünk hangzásilag monotonná, a szó szoros értelmében „*egyhangúvá*” váljon?

Több tájnyelvben megfigyelhető az *e* egyszerű és mondhatni spontán tehermentesítése: *ö*-vel helyettesítik sok szóban.

Ez annyira elterjedt és annyira helyénvalónak látszott, hogy a Tudományos Akadémia is elismerte ennek helyességét, és ezzel irodalmi szintre emelte sok szóban az *ö*-s változat használatát.

A helyesírási szótárakban úgy jelenik meg, hogy mindkét változat helyes.

Például:

cseber	v. csöbör	gyenge	v. gyönge
csend	v. csönd	perdít	v. pördít
csenget	v. csönget	perdül	v. pördül
csepereg	v. csöpörög	pereg	v. pörög
csepp	v. csöpp	petty	v. pötty
fedél	v. födél	repül	v. röpül
federáció	v. föderáció	sepreget	v. söpröget
fedez	v. födöz	seprő	v. söprő
fel	v. föl	serte	v. sörte
felette	v. fölötte	temérdek	v. tömérdek
felettes	v. fölöttes	tepertő	v. töpörtyű
felületes	v. fölületes	veder	v. vödör
fergeteg	v. förgeteg	veres	v. vörös
fertelem	v. förtelem	zsemle	v. zsömle

Nagy költőink bátran használták az **ö**-s változatokat műveik címeiben is.

Például

Ady Endre: *Fölszállott a páva ; Föl-földobott kő*

Petőfi Sándor: *Fönséges éj; Föltámadott a tenger*

József Attila: *Förgeteg; Pöttyös*

Az **e** hang túlterheltségét a köznyelvben is egyszerűen könnyíthetjük, mivel a magyar nyelv rendkívül gazdag rokon értelmű szavakban (szinonimák). Gondoljunk csak arra, hogy egy-egy cselekvés, jelenség, tárgy megjelölésére milyen sok szóból válogathatunk (például a **szendereg** három **e** betűs szó helyett – a szövegkörnyezettől függően – használhatjuk a *szundít, bóbiskol, szunyókál, gunnyaszt, félálomban van* stb. kifejezéseket). Arra kell tehát törekednünk, hogy olyan szavakat, kifejezéseket használjunk, amelyek hangzásilag is változatossá teszik beszédünket.

Forrás: Nagy Emma *Székelyszenterzsébet tájnyelve a XX. században*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2012.